

Družbena problematika načrtovanja rojstev

POPULACIJSKO VPRAŠANJE V ZGODOVINI

V današnjih razsežnostih človekovega znanja lahko posameznik prispeva k reševanju kateregakoli vprašanja le kot specialist. Navzlic temu pa njegova prizadevanja ostanejo jalova, če podcenjuje spoznanja sorodnih ved. Šele z njihovo pomočjo bo dojel pojav kot celoto in gledal nanj v pravi luči tudi tedaj, ko išče odgovorov v svojem točno odmerjenem področju.

Problem načrtovanja družine sodi v populacijsko vprašanje, tj. vprašanje razmerja med rastjo prebivalstva ter družbenim in naravnim okoljem, v katerem ta rast poteka. Kolikor se v razmnoževanju človeška družba kot poseben del žive narave ne razlikuje od preostalega živega sveta, ima populacija povsem biološke značilnosti. Kolikor pa na razmnoževanje vplivajo družbeni dejavniki, govorimo o populaciji kot o družbenem pojavu. Zato se v obravnavanju načrtovanja družine medicini pridružujejo najrazličnejše vede — od evgenike, demografije, statistike, antropologije, psihologije, ekonomije, politologije, sociologije do povsem sodobnih disciplin, kot je npr. teorija komunikacij.

Odkar se je polegel strah, ki ga je pred nekako stoosemdesetimi leti povzročil Malthusov »zakon populacije«, niso vprašanja populacije zbudila tolikšnega zanimanja in zaskrbljenosti kot v zadnjih dvajsetih letih povojnega razdobja. Kaj se dogaja s svetovnim prebivalstvom? Če se ozremo v davno preteklost, vidimo, da je število svetovnega prebivalstva tisočletja ostajalo v bistvu nespremenjeno in se je komaj zaznavno začelo vzpenjati šele zadnjih 1600 let. V 18. in 19. stoletju pa, kot da bi človeški val zadel ob strmo steno in se po koncu druge svetovne vojne z vrtoglavo naglico pognal še više. To, kar se je v 18. in 19. stoletju imenovala »demografska revolucija«, je danes preraslo v pravcato »demografsko eksplozijo«. Kako je prišlo do tega pojava in kaj ga je povzročilo?

V prvotnih oblikah človeške družbe se njeni člani niso zavedali posledic spolnih odnosov, o čemer zgovorno pričajo njihova verovanja v čudežne kopeli, kamne ali drevesa, ki ženi darujejo otroke. Vendar pa slabo razvite možnosti proizvodnje niso dovoljevale prevelike koncentracije ljudi. Posamezna skupnost je lahko

---

* Namenili smo se pisati nekaj več o družbeni problematiki načrtovanja rojstev, s katero se v taki ali drugačni obliki, ob takih ali drugačnih priložnostih srečujemo vsi in je vsekako zanimiva in koristna tudi za zdravstvene delavce. V naslednjih številkah ZO bomo objavili pod istim skupnim naslovom še tri članke. (Op. ured.).

preživela le omejeno število svojih članov, drugi pa so pomrli od pomanjkanja. Zato je že v praskupnosti povsem podzavestno prišlo do prvih oblik družbenega reševanja populacijskega vprašanja. Kot odsev materialne življenjske nuje so se oblikovale posamezne moralne norme in postopoma izključevale vedno več ljudi iz prvotnih bolj svobodnih oblik spolnega občevanja, dokler niso pripeljale do prepovedi razmnoževanja znotraj plemen (t. im. eksogamija) in končno do monogamnega zakona, tj. do razmeroma trajne zveze enega moškega z eno žensko.

Kasneje je razvoj privedel tudi do povsem zavestnih ukrepov ljudi proti pomanjkanju. Zahtevali in ščitili so jih običaji in neredko tudi verski predpisi. Barbarska se nam danes zdi resnica o stari Šparti, kjer so slabotne otroke prècej po rojstvu jemali materam in jih z visoke obale metali v morje, prav tako običaji s pobijanjem bolnikov in starcev, ki so jih raziskovalci še nedavno nahajali pri primitivnih ljudstvih in so se ponekod celo v Evropi ohranili do konca srednjega veka in še dlje. Tako je človek sam podpiral naravni zakon selekcije, po katerem naj se obdrži le krepolo in zdravo. Nedvomno je bilo tudi v mnogoženstvu, v prepovedi ponovne možitve za vdove, v še krutejšem izročilu stare Indije, kjer se je vdova morala sežgati na grmadi umrlega moža, ali v običaju, da so ob smrti moža žive zagrebli vse njegove žene, racionalno jedro prav zmanjševanje preštevlnih rojstev. V drugačnih situacijah, če je ljudi primanjkovalo, pa so si skupnosti pomagale tako, da vojnih ujetnikov niso pobile, ampak so jih zadržale v svoji sredi.

Odločilno vlogo pri vzdrževanju ravnotežja med rodnošjo in smrtnostjo pa so v zgodovini vsekakor igrale velike katastrofe. Lakota in epidemije, ki so v neenakomernih ciklih zajemale zdaj to, zdaj ono deželo ali del sveta, so bile posledica bodisi naravnih ujm (suš, poplav) ali vojn. Te namreč so, čeprav družbenega izvora, prav tako stihijsko redčile človeški rod.

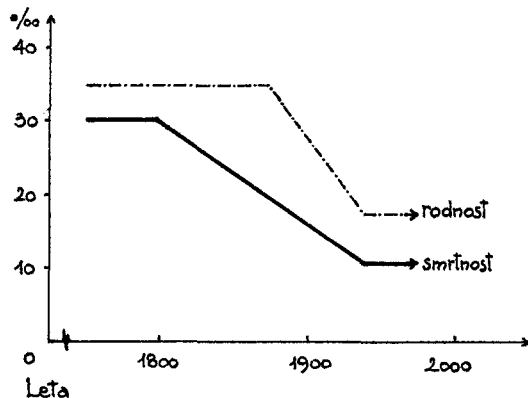
Nastale vrzeli so se v obdobjih miru in blaginje spet zapolnile in tako sta se, na splošno, mortaliteta in nataliteta skoraj ujemali.

Konec 18. in 19. stoletja pa je v domala tisočletja neskaljeno ravnovesje med nataliteto in mortaliteto nenadoma odločilno posegel človek, ki je bil dotlej v kljubovanju naravnim silam dokaj nemočen. Z napredkom znanosti in proizvodnje, s popolnejšim obvladovanjem narave si je revolucionarno spremenil pogoje za obstanek. Večja proizvodnja hrane in možnosti za njen hitri prevoz tja, kjer je bila zaradi slabe letine najbolj potrebna, so smrti od lakote rešile milijone ljudi. Smrtnost je začela padati tudi zaradi posegov razvijajoče se medicine. Vse to je zmotilo črto smrtnosti in jo potisnilo močno navzdol, medtem ko je na rodnošjo še dolgo vplivala naravna stihija. Obe črti sta se začeli razhajati, število prebivalstva pa hitro naraščati (slika 1).

Le počasi si je človek pridobil nadzorstvo tudi nad nataliteto in zajezil nevarni izbruh populacije. Toda to se je dogajalo le v razvitejšem delu sveta, v Evropi in pri tistem prebivalstvu, ki je izhajalo iz evropskega kroga in živi na drugih kontinentih. Seveda ni vse potekalo gladko in enakomerno, na splošno pa so se velike spremembe zaključile v sami Evropi šele v desetletju pred II. svetovno vojno. Problem populacije teh predelov je dobil celo nasprotni predznak,

saj zaradi neprestanega upadanja natalitete marsikje grozi demografsko izumiranje.

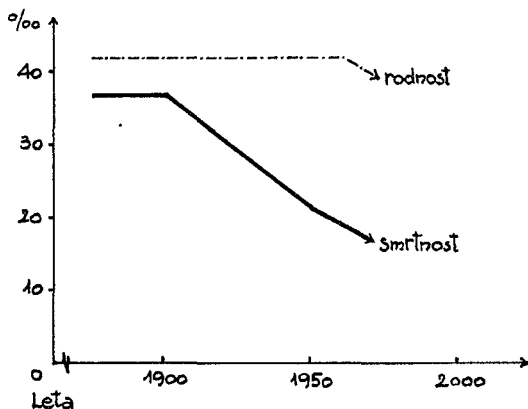
Medtem ko je v razvitem delu sveta potekal opisani proces, pa v preostalih deželah, kjer živita dve tretjini človeštva — v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki — v gibanju prebivalstva ni bilo bistvenih sprememb. Smrtnost je ostajala na isti ravni (ca. 40 ‰) ali pa celo naraščala, kajti beli gospodarji so v te dežele prinašali predvsem negativne plodove civilizacije: poleg neusmiljene eksploatacije še alkoholizem, mamila, nove bolezni in prostitucijo.

Sl. 1. Razviti svet

Od druge svetovne vojne dalje pa smo pričeli intenzivnemu osamosvajanju azijskih, afriških in latinskoameriških ljudstev. Kljub političnim in ekonomskim zapletom so bogatejše dežele pristale na pomoč mladim državam, saj je zaostalost le-teh velika ovira tudi za napredek razvitega dela sveta. Poleg gospodarske pomoči je za naš vidik zlasti pomembna pomoč na področju najosnovnejše prosvete, javne higijene in zdravstva, ki je prihajala in še prihaja prek mednarodne organizacije RK, mnogih organizacij v okviru OZN (WHO, UNICEF, UNESCO itd.) pa tudi iz posameznih držav. Zdravstvene ekipe, cepljenje, DDT, izsuševanje močvirij, preprečevanje epidemij — vse to je v boju proti smrtnosti poželo neverjetne uspehe in jo znižalo na eno tretjino.

Vendar pa vse te velikanske spremembe niso organskega izvora v tamkajšnjih razmerah, ki se v številnih pogledih niso prav nič spremenile. Nevednost,

Sl. 2. Dežele v razvoju

religiozni predsodki in vraže so še vedno živi med prebvalstvom, pa tudi temeljni materialni in kulturni pogoji, ki bi mogli regulativno vplivati na rodnost, se spreminjajo zelo počasi, zato se ta še vedno ohranja na visoki ravni (slika 2). Zaradi hitrega naraščanja lačnih ust, se kljub znatnim izboljšavam v gospodarstvu revščina še povečuje.

To so torej okoliščine, v katerih je nastopil pojav »populacijske bombe« — skoraj izključno na račun nerazvitih dežel. Obeta se podvojitve prebivalstva v petindvajsetih letih. Nič čudnega torej, da različni ljudje — politični in drugi pisci in znanstveniki — napovedujejo svetu verjetno in neverjetno usodo ter predlagajo različne rešitve. Tu prihaja na svoj račun nastajajoča sodobna znanost — futurologija. Izhod gotovo ni v vojnah, v dušenju prebujajočega se sveta dežel v razvoju, v ponovnem sproščanju »naravnih« regulatorjev smrtnosti — lakote in bolezni, kakor zatrjujejo s filozofijo absurda in brezizhodnosti navdahnjeni pesimi. Ne gre za to, da vrnemo smrtnost v stari tir, ampak za to, da rodnost postavimo v novega. Za ta boj se nam nudijo dovolj humane metode, med katerimi nas najbolj zanimajo metode načrtovanja rojstev.

(Prihodnjič nadaljevanje:
Zgodovina načrtovanja rojstev)

Viri:

Dr. Vogelник Dolfe: Populacijska eksplozija v svetu in pri nas (Naši razgledi, 23. januar in 6. februar 1965)

Engels Friedrich: Izvor družne, privatne lastnine in države (Marx-Engels: Izbrana dela, V. zvezek, CZ, Ljubljana 1975)

Hauser P. M.: Population Perspectives (New Jersey 1960)

VLOGA ZDRAVNIKA SPLOŠNE MEDICINE PRI ODKRIVANJU ALKOHOLIKOV

Zdravnik splošne medicine in njegov team sta najpomembnejši dejavnik pri odkrivanju alkoholikov zaradi tega, ker se pri njih zbira večina informacij o alkoholiku. Večina ukrepov za zdravljenje in rehabilitacijo alkoholikov se prične v ambulanti splošne medicine in v obratni ambulanti. Informacije, da občan čezmerno uživa alkoholne pijače, posredujejo zdravniku alkoholikov najbližji svojci, organizacija združenega dela, kjer je alkoholik v rednem delovnem razmerju, socialna služba občinske skupščine, socialni delavec šole, ki jo obiskujejo alkoholikovi otroci, postaja milice in sodišče, alkoholikovi sosede in trezni prijatelji. Pri zdravniku pa se lahko javi tudi alkoholik sam. Zdravnik neposredno, v večji meri pa s pomočjo terenske patronažne medicinske sestre, bo pri odkrivanju alkoholikov dosegel boljše rezultate, predvsem pa pravočasne informacije na ta način, da se bo povezal z vsemi, ki alkoholika in njegovo bolezen odkrijejo že v začetku razvoja. Pri tem moramo dati poudarka predvsem zdravstvenovzgojni dejavnosti in tesni povezavi s terensko patronažno medicinsko sestro, socialno kadrovsko službo v organizacijah združenega dela, občinsko socialno službo in šolami.

Dr. Tone Košir
Zdrav. vestn. št. 9 (1975)